

Ehkäisevän päihdetyön käytännöt toisen asteen oppilaitoksissa 2012

Päälöydökset

- Opiskelijat tupakoivat yleisesti oppilaitosten alueella, etenkin ammatillisissa oppilaitoksissa.
- Henkilöstö tupakoi oppilaitosalueella lähes joka toisessa ammatillisessa oppilaitoksessa.
- Opiskelijat esiintyvät päihtyneenä ammatillisissa oppilaitoksissa yleisemmin kuin lukioissa. Myös huume-epäilyt tai -tarjonta ovat yleisempiä ammatillisissa oppilaitoksissa.
- Oppilaitoksessa esiintynyttä tupakointia ei kirjata yhtä yleisesti kuin päihtyneenä esiintymistä ja huume-epäilyjä. Oppilaitoskohtaisia tilastointia käyttötapauksista ei käytännössä tehdä.
- Ammatillisissa oppilaitoksissa on lukioita yleisemmin yhteisesti sovitut, kirjatut ennaltaehkäisyn ja puuttumisen käytännöt.
- Ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelijat ovat yleisemmin osallisina tupakointimattomuuden ja päihdetömyyden edistämisessä kuin lukioissa.

Kirjoittajat:

Hanna Ollila

Asiantuntija, THL

Katariina Warpenius

Tutkija, THL

Otto Ruokolainen

Tutkija, THL

Jaana Markkula

Kehittämispäällikkö, THL

Elina Kotovirta

Neuvotteleva virkamies, STM

Heidi Peltonen

Opetusneuvos, OPH

Vesa Saaristo

Tutkija, THL

Lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten opiskelijoiden päihdetyön käytössä on merkittäviä eroja, osoittaa Kouluterveyskysely. Oppilaitokset tuovat oman keskeisen panoksensa ehkäisevään päihdetyöhön, jossa yleisimmin pyritään vaikuttamaan alkoholin, huumeiden ja tupakan käyttöön.

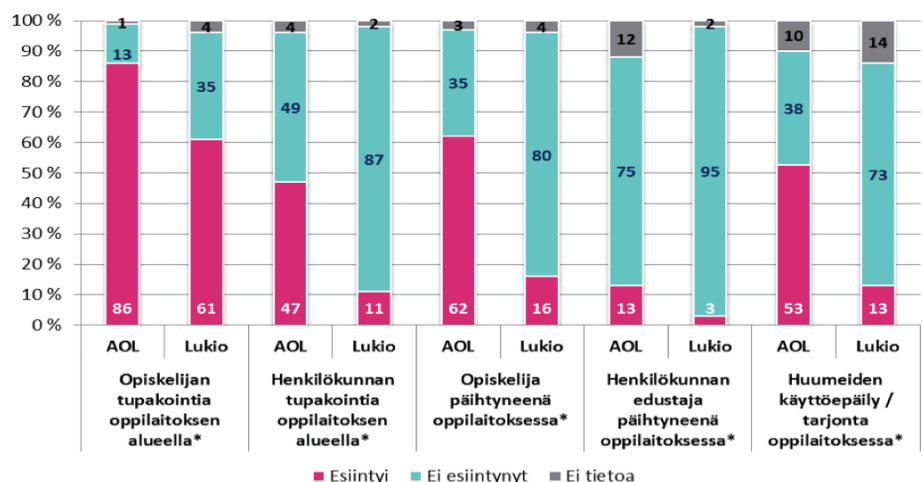
Opetussuunnitelman ja tutkintojen perusteissa on tavoitteita, jotka liittyvät päihdetyön käytön ehkäisyyn ja siihen puuttumiseen. Opiskelijahuoltoa koskeissa luvuissa oppilaitosta veloitetaan laatimaan toimintamalleja päihdetyön käytön ehkäisemiseksi, siihen puuttumiseksi ja opiskelijan ohjaamiseksi tarvitsemansa tuen piiriin.

Oppilaitoksen päihdetyö perustuu myös lakeihin: alkoholin ja huumeiden käyttöä säädellään muun muassa työturvallisuuslain ja niin kutsutun SORAlainsäädännön perusteella; tupakkalain kielletään tupakointi oppilaitoksen tiloissa ja alueella. Toiminnan lähtökohtana ovat käytännöt, jotka on sovittu moniammatillisesti opiskelijahuollossa. Työtä määrittävät myös toimintaohjeet, jotka kuuluvat opiskelijahuollon suunnitelmaan.

Tässä julkaisussa kerrotaan tuoreimmat tiedot oppilaitosten päihdetyötilanteesta ja siitä, millaisia käytäntöjä oppilaitoksissa on päihdetyön ehkäisemiseksi.

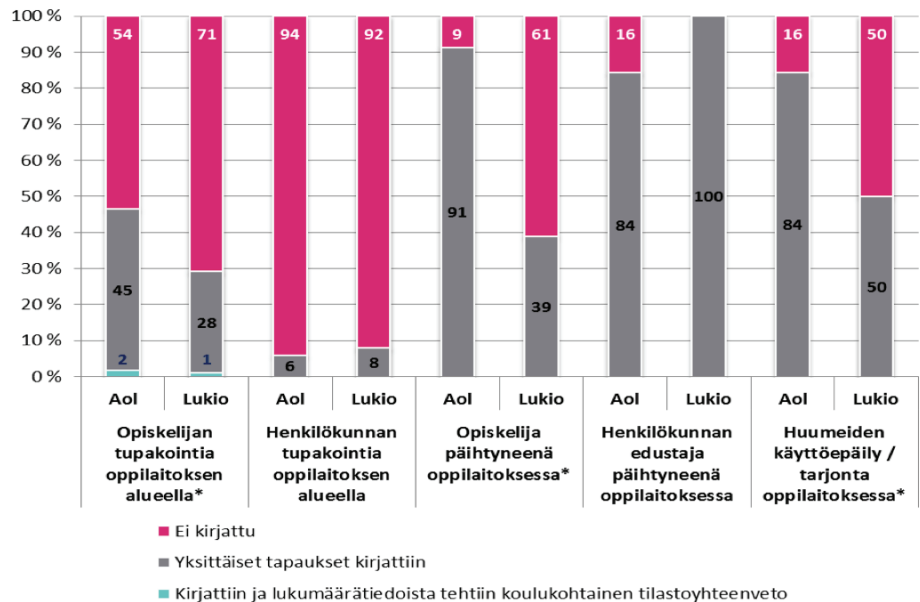
PÄIHTEIDEN KÄYTÖN ESIINTYVYYS JA TAPAUSTEN KIRJAAMINEN

Tupakointi on oppilaitosten ilmoitusten perusteella niissä varsin yleistä. Sekä opiskelijat että henkilöstö tupakoivat oppilaitoksen alueella ammatillisissa oppilaitoksissa yleisemmin kuin lukioissa. **Päihtyneitä** opiskelijoita tavattiin ammatillisissa oppilaitoksissa yleisemmin kuin lukioissa. Henkilökunnan päihtyneenä esiintymistä oppilaitoksessa ei yleensä tapahtunut, mutta ammatillisessa koulutuksessa sitäkin havaittiin yleisemmin kuin lukioissa. **Huumeiden käyttöepäilyt tai tarjonta** oppilaitoksessa olivat myös tavallisempia ammatillisessa koulutuksessa. (Kuvio 1.)

Kuvio 1. Tupakointi, päihtyneenä esiintyminen ja epäilyt huumeiden käytöstä tai tarjonnasta oppilaitoksessa toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa ja lukioissa.

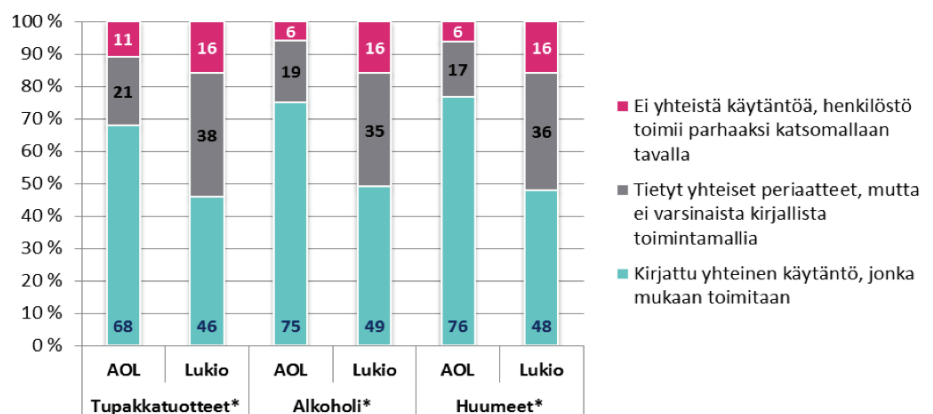
Ammatillisissa oppilaitoksissa oli tavallisempaa **kirjata** opiskelijoiden päihteiden käyttötapaukset kuin lukioissa. Sekä lukiot että ammatilliset oppilaitokset jättivät henkilökunnan tupakoinnin oppilaitoksen alueella yleensä täysin kirjaamatta. Kaikissa lukioissa ja valtaosassa ammatillisia oppilaitoksia, joissa henkilökunnan edustaja oli esiintynyt oppilaitoksessa päihtyneenä, tapahtuma oli kirjattu. Kirjauksista ei kuitenkaan yleensä laadittu tilastoa, josta olisi voitu seurata muutoksia tupakoinnissa, päihtyneenä esiintymisessä, huumeiden käyttöepäilyissä tai tarjonnassa oppilaitoksen alueella. (Kuvio 2.)

Kuvio 2. Yksittäisten tapausten kirjaaminen niissä toisen asteen oppilaitoksissa, joissa kyseisen päihteen käyttöä, epäilyä tai tarjontaa oli ollut edellisellä lukuvuotena.

ENNALTAEHKÄISYN JA PUUTTUMISEN KÄYTÄNNÖT

Ammatillisissa oppilaitoksissa panostettiin **ennaltaehkäisyyn** lukioita yleisemmin. Kaksi kolmesta ammatillisesta oppilaitoksesta oli kirjannut yhteisen käytännön, jolla opiskelijoiden tupakkatuotteiden käyttöä yritetään ehkäistä. Kolme neljästä oli kirjannut yhteisen käytännön opiskelijoiden alkoholin käytön ehkäisemiseksi, samoin huumeiden. Lukioissa yhteiset käytännöt ja kirjatut toimintamallit olivat harvinaisempia. (Kuvio 3.)

Kuvio 3. Yhteiset käytännöt opiskelijoiden tupakkatuotteiden, alkoholin ja huumeiden käytön ennaltaehkäisemiseksi toisen asteen ammatillisissa oppilaitoksissa ja lukioissa.

Näin tutkimus tehtiin

Tutkimus perustuu tiedonkeruuseen, jonka nimi on Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen toisen asteen oppilaitoksissa. Keruun toteuttavat Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) ja Opetushallitus (OPH).

Tiedonkeruussa kuvataan ja seurataan lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten aktiivisuutta terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä vertailukelpoisin tutkimusmenetelmin (Rimpelä ym. 2009; Väyrynen ym. 2009). Tiedonkeruu on osa THL:n Terveyden edistämisen vertailutietokantaa (TEAvisari).

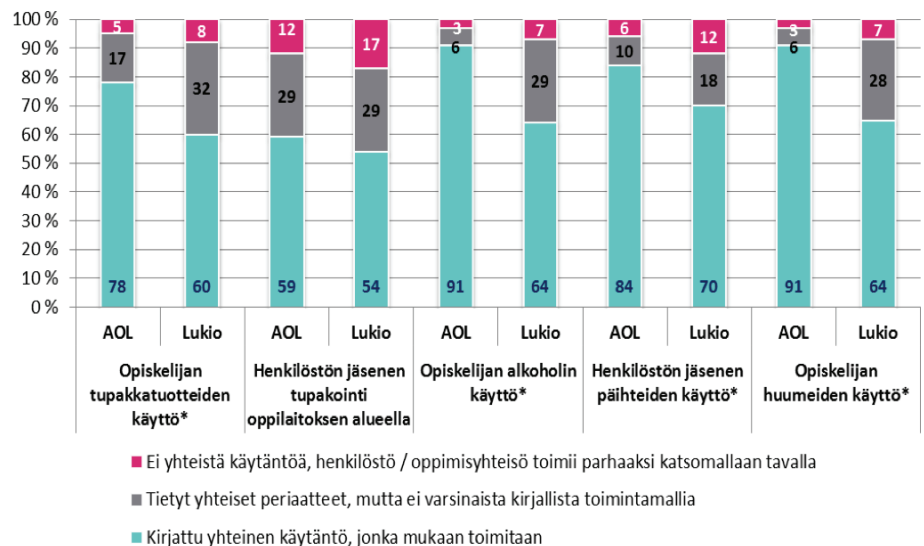
Tiedonkeruussa lomakkeet lähetetään kaikille toisen asteen tutkintoon johtavaa koulutusta antaville oppilaitoksille. Vuoden 2012 tiedonkeruuseen vastasi 92 prosenttia (n = 146) ammatillista peruskoulutusta antavista oppilaitoksista ja 86 prosenttia (n = 343) lukioista. Lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten välisten erojen tilastollista merkitsevyyttä testattiin Pearsonin χ^2 -testillä.

Lyhenteet ja merkit:

AOL = Ammatillinen oppilaitos.

* = Ero oppilaitosten välillä on tilastollisesti merkitsevä.

Oppilaitokset olivat kirjanneet aktiivisemmin sellaisia yhteisiä käytäntöjä, joilla puututaan opiskelijoiden **päihteiden käyttöön**, kuin sellaisia, joilla sitä ehkäistään. Enemmistö oli kirjannut käytännöt, joilla opiskelijoiden tupakkatuotteiden, alkoholin ja huumeiden käyttöön puututaan. Lukioissa oli ammatillisista oppilaitoksista tavallisempaa, että yhteisistä periaatteista oli vain sovittu ilman kirjaamista. Molemmista oppilaitostyypeistä vain hieman yli puolet ilmoitti, että niillä oli kirjattu käytäntö, jolla puututaan henkilöstön jäsenen oppilaitoksen alueella tapahtuvaan tupakointiin. Henkilöstön muiden päihteiden käytöstä oppilaitoksessa oli kuitenkin kirjallinen puuttumiskäytäntö yli neljässä viidestä ammatillisesta oppilaitoksesta ja yli kahdesta kolmesta lukiosta. (Kuvio 4.)

Kuvio 4. Yhteiset käytännöt, joilla puututaan opiskelijan tai henkilöstön päihteiden käyttöön oppilaitoksessa toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa ja lukioissa.

Tutkimuksessa selvitettiin myös **opiskelijoiden osallisuutta** oppilaitoksen ehkäisevässä päihdetyössä. 63 prosenttia ammatillisista oppilaitoksista ja 39 prosenttia lukioista ilmoitti, että opiskelijat olivat olleet jollain tavalla mukana päihteettömyyden ja tupakoimattomuuden edistämisessä.

PÄÄTELMÄT

Oppilaitosten tietojen perusteella sekä opiskelijoiden että henkilöstön päihteiden käyttöä esiintyi lukioissa harvemmin kuin ammatillisissa oppilaitoksissa. Ammatilliset oppilaitokset toisaalta kirjasivat oppilaitoksessa esiintynyttä päihteiden käyttöä aktiivisemmin kuin lukiot. Käyttötapausten tilastointia ei kuitenkaan käytännössä tehty kummassakaan oppilaitoksessa. Monet yksittäisetkin tapaukset jätettiin kirjaamatta, etenkin tupakointia koskevat.

Jotta opiskelijoiden päihteiden käyttöä voidaan ehkäistä ja tarvittavia tukipalveluita kohdentaa paremmin, on tärkeää tunnistaa päihteiden käytön yleisyys ja seurata sitä järjestelmällisesti. Tunnistaminen ja seuranta palvelevat myös oppilaitosten opiskelu-, työ- ja paloturvallisuuden edistämistä. Tästä näkökulmasta erityisesti oppilaitoksessa esiintyneen käytön kirjaamiseen ja tilastointiin on syytä kiinnittää huomiota.

LINKKEJÄ

Kouluterveyskysely, THL.
www.thl.fi/kouluterveyskysely.

TEAvisari, THL.
www.thl.fi/teaviisari.

Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen kouluissa ja oppilaitoksissa
www.oph.fi/tietopalvelut/tilastotiedot/hyvinvoinnin_ja_terveyden_edistaminen.

Oppilas- ja opiskelijahuollon opas
www.oph.fi/oppilashuollon_opas.

KIRJALLISUUTTA

Rimpelä M., Jarvala T., Kalkkinen P., Peltonen H., Rigoff A.-M. (toim.) 2009: Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen lukioissa – Perusraportti lukiokyselystä vuonna 2008. Opetushallitus ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Saaristo V., Wiss K., Pirttiniemi J. & Väyrynen P. 2013: Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen ammatillisissa oppilaitoksissa 2012. Tutkimuksesta tiiviisti 1/2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Väyrynen P., Saaristo V., Wiss K. & Rigoff A.-M. (toim.) 2009: Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen ammatillisissa oppilaitoksissa – perusraportti kyselystä vuonna 2008. Opetushallitus ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Wiss K., Saaristo V., Peltonen H. & Laitinen K. 2013: Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen lukioissa 2012. Tutkimuksesta tiiviisti 2/2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
PL 30 (Mannerheimintie 166)
00271 Helsinki
Puhelin: 029 524 6000

ISBN 978-952-302-001-6 (painettu)
ISBN 978-952-302-002-3 (verkko)
ISSN 2323-5179
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-002-3>

www.thl.fi

Päihteiden käyttöön puututtiin aktiivisemmin kuin ehkäistiin ennalta, ainakin kirjattujen käytäntöjen perusteella. Yhteiset ehkäisy- ja puuttumiskäytännöt oli kirjattu ammatillisissa oppilaitoksissa yleisemmin kuin lukioissa. Opiskelijat myös osallistuivat ammatillisissa oppilaitoksissa lukioita useammin tupakointimuuden ja päihteettömyyden edistämiseen. Opiskelijoiden osallisuutta on kuitenkin yleisesti hyödynnetty vielä vähän oppilaitosten ehkäisevässä päihdetyössä.

Oppimisyhteisö voi tiedostamattaankin vahvistaa nuorten eriytyneitä päihdekulttuureja ja elintapoja. Henkilöstön antamalla esimerkillä on tässä suuri merkitys. Henkilöstön tupakointiin ja päihtymykseen oppilaitoksessa ei kuitenkaan ollut kirjattu puuttumiskeinoja yhtä usein kuin opiskelijoiden päihteiden käyttöön. Oppilaitoksen alueella havaittua henkilöstön tupakointia ei myöskään juuri kirjattu ylös. Henkilöstön päihteiden käyttö oppilaitoksessa on lainvastaisista työturvallisuuden ja esimerkiksi tupakkalain näkökulmasta, mutta myös haaste työpaikkojen ehkäisevän päihdetyön toteutumiselle. Henkilöstön päihteiden käyttöön tulisi puuttua entistä aktiivisemmin ja sopia tätä tukevat yhteiset, kirjalliset käytännöt.

Vaikka ammatillisten oppilaitosten ja lukioiden toimintakulttuuri ehkäisevässä päihdetyössä näyttäisikin hieman poikkeavan toisistaan, kokonaisuudessaan oppilaitoksissa oli sovittu varsin kattavasti yhteisistä käytännöistä päihteiden käytön ehkäisyyn ja puuttumiseen. Yhteisten käytäntöjen kirjaaminen olisi kuitenkin tärkeää, jotta moniammatillinen yhteistyö onnistuisi ja päihteiden käyttötapausten käsittely olisi johdonmukaista. Yhdessä sovitut toimintamallit tukevat opiskelijan oikeutta saada tasavertaisesti tarvitsemaansa tukea silloin, kun päihteiden käyttöä esiintyy. Kirjallisten käytäntöjen avulla on lisäksi helpompaa välittää tietoa toimintatavoista opiskelijoiden vanhemmille ja auttaa uutta henkilöstöä perehtymään yhdessä sovittuihin toimintatapoihin.

Toisen asteen koulutuksessa on syytä kiinnittää huomiota ennaltaehkäisyn lisäksi niiden toimintamallien kehittämiseen, joilla puututaan päihteiden käyttöön. Nuori pitää voida ohjata hoitoon tai muuten järjestää hänelle tarvittavat tukitoimet. Enemmistö sekä lukioista että ammatillisista oppilaitoksista ohjauksen opiskelijoita esimerkiksi päihdepalveluihin (Saaristo ym. 2013; Wiss ym. 2013). Toistaiseksi ei kuitenkaan ole selvitetty, millaisia tukitoimia eri päihteiden käytöstä seuraa ja kuinka järjestelmällisesti puuttuminen johtaa tukitoimiin. Tarvittavasta opiskelijahuollon ja opiskeluterveydenhuollon tuesta on tärkeää huolehtia myös silloin, kun opiskelijan oppilaitoksessa tapahtunutta päihdekäyttöä seuraa ojentamis- ja kurinpitotoimia.

Tämän julkaisun viite: Ollila H., Warpenius K., Ruokolainen O., Markkula J., Kotovirta E., Peltonen H., Saaristo V.: Ehkäisevän päihdetyön käytännöt toisen asteen oppilaitoksissa 2012. Tutkimuksesta tiiviisti 5. Marraskuu 2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.